

GLOBALLASHUV SHAROITIDA MA'NAVIY- AXLOQIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASHDA TA'LIM-TARBIYA MUASSASALARINING VAZIFALARI

SEITKASIMOV J.N

*Navoiy davlat konchilik va
texnologiyalar universiteti
huzuridagi Nukus konchilik
instituti Ijtimoiy-gumanitar
fanlar kafedrası assistenti*

<https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp70-73>

Annotatsiya: Maqolada globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan bir paytda yoshlarning ma'naviy xavfsizligini ta'minlash masalalari alohida tadqiqot obyekti sifatida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: g'oyaviy qarama-qarshilik, ma'naviy xavfsizlik, milliy qadriyatlar, vatanparvarlik, fuqarolik tuyg'usi, bag'rikenglik, qonuniylik, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, zo'ravonlik va shafqatsizlik g'oyalaridan himoya, sog'lom turmush tarzi, ma'naviy immunitet.

Globallashuv jarayonining chuqurlashib borishi natijasida inson uchun xavfli bo'lgan turli xil noan'anaviy tahdidlar yuzaga kelmoqda. Bulardan eng xavflilari insonlarning ruhiyatiga ta'sir o'tkazish orqali millatlarning qadriyatlari va turmush tarzini izdan chiqarishga qaratilgan axloq-odob, oila va jamiyat hayotida jiddiy ta'sir ko'rsatadigan ma'naviy tahdidlar hisoblanadi.

Ma'naviy tahdidlar shaxs axloqiy ongida salbiy tushunchalar, tuyg'ular, xususiyatlar va sifatlarni hosil qiluvchi illatlar majmuidir. Chunki tahdid so'zi "xavf-xatar, xuruj va buzish" ma'nolarini anglatadi. Shu ma'noda ma'naviy tahdidlarni shaxsni aqliy va axloqiy jihatdan buzishga qaratilgan maqsadli xurujlar deyish mumkin.

Ma'naviy tahdidlardan maqsad, birinchidan, shaxsning ma'naviy-axloqiy olamini buzish; ikkinchidan, o'z vatani va jamiyatiga nisbatan yovuzlik fikrini uyg'otish; uchinchidan, milliy axloqiy qadriyatlarni aynitish; to'rtinchidan, o'zgalar jamiyatini ideal deb bilish ko'nikmasini hosil qilish; beshinchidan, zararli odatlarga xuruj qo'yishdir. Diqqat qilsak, ma'naviy tahdidlarning barcha turi nosog'lom turmush tarzi bilan bog'liqligiga va u mafkuraviy nuqtayi nazardan eng xavfli omil ekanligiga amin bo'lamiz. Chunki uning negizini shaxs tarbiyasini izdan chiqarishga qaratilgan g'oya tashkil etadi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda ma'naviy tahdidlar quyidagicha illatlarni targ'ib qilayotgani namoyon bo'lmoqda: xudbinlik, nopoklik, nafs qutqusiga uchish, huzur-halovatga berilish, yengil-yelpi umr kechirishga da'vat,

giyohvandlik, mutaassiblik, tajovuzkorlik, mol-u dunyoga o'chlik, axloqiy buzuqlik, zo'ravonlik, axloqsizlikni madaniyat deb bilish va, aksincha, asl ma'naviy qadriyatlarni eskilik sarqiti deb qarash, loqaydlik, mahalliychilik, irodasizlik va h.z. Globallashuv yaratayotgan imkoniyatlardan hozirgi kunda ma'naviy bo'shliqni to'ldirishga harakat qilayotgan siyosiy va mafkuraviy markazlar foydalanmoqdalar. (2) Buning oqibatida insoniyat tomonidan katta ma'naviy yo'qotishlar, millatimizning asriy qadriyatlari, axloq-odob, oila va jamiyat hayoti, ongli yashash tarziga xavf solayotganini alohida qayd etish lozim. Lo'nda qilib aytadigan bo'lsak, bunday mafkuraviy xurujlar milliy va diniy tomirlarimizga bolta urishini, ulardan bizni butunlay uzib tashlashdek yovuz maqsadlarni ko'zlashini, yurtimizda yashaydigan sog'lom fikrli har bir odam yaxshi tushunadi. Bunday tajovuzkorona harakatlar bizlar uchun mutlaqo begona mafkura va dunyoqarashni, avvalo, beg'ubor yoshlarimizning qalbi va ongiga singdirishga qaratilganligi bilan, ayniqsa, xatarlidir.

Yangi tahdidlar, jumladan, "ommaviy madaniyat" xavfi va boqimandalik kayfiyati paydo bo'layotgan, odob-axloq, qadriyatlarni yo'qolish xavfi yuzaga kelayotgan hozirgi globallashuv sharoitida tarixiy merosimizni asrab-avaylash, o'rganish va ajdodlardan avlodlarga qoldirish davlatimiz siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida jiddiy e'tiborda ekanligi kishining ko'ngliga taskin beradi. Har bir narsaning yaxshi va yomon tomoni bo'lgani kabi globallashuv jarayoni ham salbiy va ijobiy mohiyat kasb etadi. Professor S.Otamurodov globallashuvning ijobiy jihatlari to'xtalar ekan, "ko'pgina mamlakatlarga fan-texnika, texnologiya yutuqlarining jadal kirib kelishi globallashuv tufayli. Bu esa ularning iqtisodiy hayoti rivojiga, xalqlar turmush tarzining ortishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqa. Shu tariqa bashariyatning umumiy intellektual salohiyati yuksalishiga yordam bermoqda", deb ta'kidlaydi.

Globallashuvning milliy ma'naviyatga ko'rsatayotgan ijobiy ta'sirlari to'g'risida bildirilgan fikrlarni umumlashtirib, quyidagicha xulosa qilish mumkin:

- madaniy aloqalar va munosabatlarning globallashuvi bir hududda yangi madaniy va ma'naviy qadriyatlarni, san'at turlarining vujudga kelishiga sabab bo'ladi, bu esa milliy ma'naviyat tarkibini yanada boyib borishiga olib keladi;
- iqtisodiy munosabatlarning globallashuvi esa mamlakatlar moddiy hayotini yaxshilashga keng yo'llar ochib beradi hamda fuqarolar farovonligining ta'minlanishiga imkon beradi;
- fan va texnika sohasining globallashuvi milliy ma'naviyatning asosi bo'lmish milliy intellektual salohiyatni kuchaytiradi;
- siyosiy-mafkuraviy sohalarning globallashuvi umumjahon ma'naviy muhitning rivojlanishiga zamin yaratadi, bu esa milliy ma'naviyatning yanada takomillashishiga asos bo'ladi.

Shu bilan bir qatorda, globallashuv jarayonlarining milliy ma'naviyatga ko'rsatayotgan salbiy ta'siri xususida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin.

- demografik ko'chishlarning ayrim hududlarda haddan ziyod oshib ketishi ma'naviy ta'sirlar oqimining ham oshishiga olib keladi, bu holat shu hududdagi milliy ma'naviyatga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatadi;
- umumjahon miqyosida ma'naviy-madaniy ne'matlarga ehtiyoj rivojlangan davlatlar talabiga ko'ra shakllanishi milliy ma'naviyatga bir qutbli ta'sirini kuchaytiradi;

- transmilliy kompaniyalar mahsulotlari dunyo bo'ylab tarqalishi ma'naviy ta'sirlar tashuvchisi sifatida, ayniqsa, jamiyat kelajagi bo'lgan yosh avlod dunyoqarashida shakllanishi o'z milliy zaminlari hisobiga emas, balki unga zid bo'lgan "ommaviy madaniyat" hisobiga rivojlanishiga olib keladi. Bu esa, o'z navbatida, milliylikning barbod bo'lish jarayonini tezlashtiradi;

- siyosiy-mafkuraviy munosabatlar keskinlashuvi, bu boradagi raqobat dunyo siyosiy manzarasida moddiy fan, texnik, texnologik imkoniyatlari yuksak taraqqiy qilgan mamlakatlarning ma'naviy ustuvorligini ta'minlashga, bu, o'z navbatida, milliy ma'naviyatning yemrilishiga olib keladi.

Bularning oldini olishda, birinchi navbatda, mamlakatimizda o'sib kelayotgan yosh avlodni milliy an'analar va ma'naviy qadriyatlarni, Vatanni sevish va mas'uliyatni his etish ruhida tarbiyalash, shu bilan birga, andisha, g'urur, or-nomus, ulug'larga hurmat, murosachilik prinsipiga asoslangan "sharqona de-mokratiya" tushunchasini yoshlar ongiga singdirish, ularni xalqimizning urf-odatlariga, ma'naviy merosini ulug'lash, umuminsoniy tamoyillar va inson qadrini hurmat qilish kabi fazilatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish kerak. Yoshlar hayotiga ko'rinmas, yashirin tarzda kirib kelayotgan global xurujlarga ongli ravshda munosabat bildirish, yoshlarga "ommaviy madaniyat" niqobidagi mafkura nima ekanligini tushuntirish va bu tahdidlarga qarshi kurasha oladigan barkamol insonlarni voyaga yetkazish zarurdir. (4) Bulardan tashqari, jamiyatda ma'naviy-axloqiy tarbiya va ma'rifiy ishlarni olib borish bilan birga bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodda mustaqil ongni shakllantirish maqsadida quyidagi vazifalarni belgilash maqsadga muvofiqdir:

Birinchidan, davlatning yoshlarga oid siyosatini amalga tatbiq etishda siyosiy institutlar, jamoat tashkilotlari, siyosiy partiyalar, diniy tashkilotlar, mahalla bilan doimiy hamkorliklarni kuchaytirish va bu orqali yoshlar qiziqishlari, muammolarini o'rganib chiqish.

Ikkinchidan, yoshlarning innovatsion faoliyatini boyitish, ularning xulq-atvori, qiziqishi, qobiliyati, bilimi, harakatini hisobga olib, ijodiy faolligini har tomonlama oshirish, ularning mustaqilligini ta'minlash.

Uchinchidan, yoshlarda mustaqil fikrlashni shakllantirishda san'at va madaniyat sohasidagi qiziqishlarini yuksaltirish, ularda milliy va umumbashariy qadriyatlarga sodiqlik hissini mustahkamlash.

To'rtinchidan, axborot almashinishi, aloqa, yosh avlodni rivojlantirish va tarbiyalash uchun axborot muhitini xatarsiz, qulay tarzda kengaytirish. Ommaviy axborot vositalari, matbuot, internet portallaridan yoshlarni ijobiy va samarali foydalanishga jalb etish zarurdir.

Bu xususiyat va omillarning yoshlar kamolotida ahamiyati katta. Bu, avvalambor, ta'lim va ma'rifat tizimini takomillashtirish, mamlakatimiz kelajagi bo'lgan yoshlarni zamonaviy bilim olishga yo'naltirish, barkamol shaxsni tarbiyalash bilan bog'liq ekanini yaxshi anglaymiz.

Mamlakatimizda davlat byudjetining yalpi ichki mahsulotga nisbatan 7%i ta'lim-tarbiya sohasiga yo'naltirilmoqda. Bularning barchasi bugungi kunda o'z samarasini bermoqda. Yoshlarimiz biznes, ilm-fan, madaniyat, san'at, adabiyot va sport sohalarida olamshumul muvaffaqiyatlarga erishmoqda. Bu mamlakatimiz istiqboliga, buyuk ajdodlarimiz boshlagan ezgu ishlarni kelajak avlodlar munosib davom ettirishiga katta ishonch bag'ishlaydi. Bu imkoniyatlar, o'z navbatida,

yoshlarning bugungi globallashuv jarayonlarida faol ishtirokini ta'minlashda, mamlakatimiz taraqqiyoti va kelajagiga o'z bilim va mahorat bilan hissa qo'shishlarida katta amaliy yordam bo'lib xizmat qiladi. Buning uchun ta'lim-tarbiya muassasalarida har bir pedagog gumanistik (insonga, uning mavjudligini ta'minlashga, rivojlanishi va o'z-o'zini namoyish qilishga yo'naltirish); aksiologik (jahon va ko'p millatli o'zbekistonliklarning qadriyatlarini saqlash); ijtimoiy-madaniy (milliy madaniyat bilan boshqa xalqlar va jahon madaniyatini omixta qilgan holda o'z xalqi madaniyatini egallashga ko'maklashish); ijtimoiy-moslashuv (dinamik yangilanuvchan ijtimoiy hayotga samarali moslashish, shuningdek, kasbiy faoliyatga tayyorlashga ta'sir ko'rsatish); innovatsion (insondagi bilimlar va faoliyat usullarini yangilash, ilmiy-tadqiqot faoliyatida uning tayanch yo'nalishlarini shakllantirish); prognostik (inson hayotida uchraydigan turli tahdidlarni oldindan sezish va unga qarshi tura olish ko'nikmasini shakllantirish) asosida yoshlarni davrga moslashtirishga barcha bilim va mahoratini qaratishlari lozim.

Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida ma'naviy-axloqiy tahdidlarga qarshi kurashda ta'lim-tarbiya muassasalari faoliyati tizimida bosh harakatdagi shaxs, pedagog, o'z shaxsiy potentsiali va mahoratini ishga solgan holda talabalar bilan hamkorlikda ijodiy va hayotiy faoliyatini maqsadga muvofiq tarzda tashkil etsa, o'rganuvchilar uning barcha shakl va ko'rinishlarida real subyektga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Қаранг: 2022–2026 йилларга мўлжалланган “Янги Ўзбекистоннинг та- раққиёт стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президенти- нинг Фармони, 28.01.2022 йилдаги ПФ–60-сон. Lex.uz, 29.01.2022.
2. Ш. Мирзиёев. Янги Ўзбекистон Стратегияси. Тошкент, – Ўзбекистон, 2021. – Б. 457.
3. Қаранг: Марказий Осиё: кеча, бугун, эртага. Ишонч. 2001 йил 29-декабр.
4. Алимов Р.М. Центральная Азия: общность интересов. – Т.: Шарқ, 2005. – 148 бет.
5. Қаранг: Шавкат Мирзиёев БМТнинг 72-сессиясида илгари сурган 5 ташаббусдан 4таси амалга ошди – ТИВ вакили. Интернет манба: Kun.uz. 22:46 / 27.08.2020.
6. Normatovich B.B., Boboyorov S.B.O. Cybersecurity and Information War // 2021 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT). – IEEE, 2021.